

О ОЗНАЧАВАЊУ НАСТАВКА ГЕНИТИВА МНОЖИНЕ
У ЖИТИЈУ СТЕФАНА НЕМАЊЕ ОД СТЕФАНА
ПРВОВЕНЧАНОГ (ПРЕПИС ИЗ ДРУГЕ ДЕЦЕНИЈЕ XIV ВЕКА)

1. Житије Стефана Немање од Стефана Првовенчаног (завршено највероватније пре 1217. године) убраја се међу прва хагеографска остварења српске средњовековне књижевности и од посебног је значаја за развој тзв. *владарског типа житија* односно за *формирање српске владарске идеологије*. Рукописна традиција Житија Стефана Немање показује нам да је оно ипак редак средњовековни споменик.

Најстарији за сада познати препис Немањиног житија из друге деценије XIV века¹ чува се у Паризу у Националној библиотеци под сигн. Cod. Slave 10.² Овај опсежни рукописни зборник, писан на пергаменту, у чији састав, поред поменутог Житија,³ улази још и патерик и спис о дванаест петака, одавно је познат у науци.⁴

Житије Стефана Немање које је писано мешавином српско-словенског и српског народног језика, привукло је пажњу и лингвиста. Детаљну анализу графијских, правописних и фонетских црта овога споменика дала је В. Јерковић.⁵ Говорећи о поменутих одликама Немањиног житија, ауторка је указала и на појаву удвајања *-ьь*.⁶ Писање *-ьь* на крају речи она бележи у 33 случаја од чега су највећи број примера именице у генитиву множине.⁷

Ми ћемо се у овом раду осврнути не само на облике генитива множине именица сва три рода који се у париском препису Немањиног житија обележавају са *-ьь*, већ и на друге начине означавања наставка за овај падеж.⁸

Примери:⁹

а) -ь: въ правилѣ и заповѣди стѣиныхъ и бѣгоносныхъ ѿць 213а, не оубою се напѣиющихъ на ме ѿ крѣть ни иноплемѣнныкъ варѣварь шетанниа 217б;

б) -ь: хоте приидѣснти нѣсныхъ снль 204а, и храмы оубодиннѣ стѣихъ творити 206а, оустави въ нѣмь чрънѣь скорь 206а, и оузъь одрѣжецихъ ме 209а, ѿ роукъь нѣ 194б, съ ѿвръженнѣмь мнра сего красоть 197б, єдиномоу ѿ слоугъь єго 210б, и посла въ вѣсе страни своє славиныхъ свонхъ вельможь и кнезе своє 211а, нз оустъ младѣнѣь и сьсоуцихъ сьвръшнль єси хвалоу 211б, не остави на снрьь прѣпѣбне 223а, ѿ многынѣ троудъ и рань 224а, нь грѣхъь моухъ рѣ снн вѣса останае 224б, въпадохомъ въ плѣн иноплемѣнныкъ 225а, сьвралъ ны ѿ ꙗзыкъь и ѿ роукъь иноплемѣнныкъ 225а,¹⁰ понмъ съ собою хѣтолюбывнхъ и нзредныхъ старѣь 225б, ѿцьь нашнѣ 226а, нныхъ члѣкъь 230б, добронравныхъ црѣь 231б, єдинъ ѿ роуьь єго въставъ 235а, разьгнавъ мракъь тьмныхъ вѣсовьь 236а, нзѣнстн чюдесьь прѣславныхъ 239а, ѿ сѣверьскихъь страньь 239б, овьстоуплєннє многыхъ ꙗзыкъь 240а, 241а, ѿ разлѣчнныхъ недоугъьь свонхъ 241а;

в) -ь: въ оумываннн ногъь 217б.

У Немаѣином житију заменица ть написана је са -ь и -ь: оу топлѣнцн храмъ прѣстѣне бѣе на оустн рѣкы рекомыє косьлѣннє и тьь оуѣраснвъ 206а, 240б, нде съ слою своєю на градъ перѣннѣ и тьь скроушнвъ слою своєю 194а.

На основу изложеног материјала видимо да се у великом броју случајева генитив мн. именица сва три рода обележавао са -ь, -ь, -ь те се ови примери не могу третирати чисто ортографски, јер очигледно означавају изговорни полугласник. Овакав начин обележавања изговорног полугласничког наставка у поменутом падежном облику именица одлика је и других споменика из XIV века.¹¹ И ова особина као и друге у српским средњовековним рукописним књигама није доследно спроведена. Стога, случајеви генитива мн. означени на традиционалан начин са -ь могу упућивати на то да су се изговарали са -Ø, што значи да наставак овог падежног облика није у пуној мери продро из говорног језика у писани.¹² Примери: єдиномоу ѿ правокѣрныхъ коннъ єго 191а, принде дьши єдиног вельможь єго правокѣрныхъ 192б, не догоуцин трпѣтн смрада глоухнхъ коумнрь 192б-193а, тѣхъ градовъ скроушь 194а, млнтвъ рѣ 197а, влгъь дѣль 198б, калмыкъь многоцѣннѣ 198б, вьсакынѣ добрнхъ рѣ нравъь

207б, грѣхъ рѣи нашии 218а, ѿ многыи троудъ 224а, мѣрило правоживоуцихъ члѣкъ 231б, 233а, лоуцьши всѣхъ волокабѣомаѣъ приносимихъ 231б, єдинъ ѿ градъ монхъ 233а, рѣшнтелю пленницъ грѣховныхъ 238а, по скончанни бо чюдесъ снхъ 239а, ѿ славныхъ слоугъ его 241б.¹³

Писање -ь у генитиву мн. придева въ дно адовъѣ скровницъ 192б – искључиво је графијска црта.

2. Париски препис Житија Стефана Немање од Стефана Првовенчаног, као што је већ речено, налази се у рукописној књизи Зборник (Cod. Slave 10) која броји 247 листова од којих су 244 писана једном старијом руком, а последња три новијом.¹⁴ Пошто је готово целу рукописну књигу исписао један писар, а самим тим и поменуто Немањино житије, ми смо ишчитали првих педесет листова с намером да утврдимо како је писар ван текста Немањиног житија обележавао наставак генитива множине именица сва три рода.

Примери:

а) -ь: нѣси ли слышала дѣлаъ монхъ 2б, ѿ стрѣлаъ вражнѣ 3б, ѿ старѣъ 12а, 14б, 37а, въ лицѣ мѣнкъ 15б, горшини всѣхъ злобъѣ нѣмъже и ѿ смѣхъ нѣсъ 29б, слѣса ѿ книгъ 33б, ѿ тѣлесъ 36а, ѿ лѣтъ 45а;

б) -ь: множитво слъзъ 27б, ѿ дѣлѣхъ роукъ свонхъ 33б, и др.

в) -ь: ѿ мльвъ 5а, аще слышиши стѣнхъ ѿцѣ житни 19а, ѿ врьстѣ хлѣба 49б;

г) -ь: наждъ ѿ роубѣникъ 17а, приде ктеръ ѿ старѣъ 34б.

Из издвојеног материјала видимо да је и на овим листовима присутна разубјеност означавања наставак за генитив мн. именица сва три рода, али да у већини примера писар овај падежни облик обележава са -ь, што налазимо и у тексту Житија Стефана Немање.

3. Препис Житија Стефана Немање од Стефана Првовенчаног, пронађен у најновије време, чува се у Центру за словенско-византијска изучавања „Проф. Иван Дујчев“ у Софији. Овај фрагмент од 47 листова писан је на хартији и на основу воденог знака датиран је средином XV века.¹⁵ Писмо Житија јесте полуустав исписан црним мастилом и од једне писарске руке. Софијски препис Немањиног житија придржава се традиције, тј. произлази из најстаријег париског преписа и с обзиром на то „че в този нов

препис няма липси, размествания или съкращения, които да ни дадат основание да го определим като нова редакция.¹⁶

У софијском препису Житија Стефана Немање од Стефана Првовенчаног наставак на крају облика генитива мн. именица сва три рода писар обележава традиционално са -ь:¹⁷ бл҃гыѣ дѣль ба, добрыѣ ради нравъ 7б, ѿ правокѣрниѣ коннь 11а, єдино҃го ѿ велможьє҃го правокѣрныѣхъ 12а, ѿ роуцьє҃нѣ 14б, єдино҃моуѣ ѿ слагъ 18а, бѣ҃гоносныѣ ѿць 20б, 32а, грѣхъ моиѣ ради 30б, ѿ роуцьє҃ 40а, и др.

Изнесени примери генитива мн. именица написани са -ь у складу су са традицијом означавања овог падежног наставка коју налазимо и у другим рукописним књигама овога периода (средина XV века) али и касније.

СКРАЋЕНИЦЕ

- Велинова – Вася Велинова, *Житието на Стефан Немања од Стефан Првовенчанин*. (Фототипно издание на преписа от средата на XV век). – Археографски прилози, Београд, 2004-2005, књ. 26-27, 7-107.
- Јерковић 1965 – Вера Јерковић, *Одлике српске редакције у Житију Симеона Немање од Стевана Првовенчаног. Правописне и фонетске црте*. – Прилози проучавању језика, Нови Сад, 1965, књ. 1, 1-30.
- Младеновић 1992 – Александар Младеновић, *Прилог тумачењу постанка генитивног множинског наставка -а у једном делу српског језика*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1992, XXXV-1, 7-36.
- Ђоровић 1938 – Владимир Ђоровић, *Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног*. – Светосавски зборник, Београд (Српска краљевска академија. Посебна издања књ. 125. Друштвени и историјски списи књ. 50), 1938, књ. 2, 3-76 са два факсимила.

НАПОМЕНЕ

- ¹ Види Б. Стипчевић, Ј. Цернић и др., *Изложба српске писане речи*. – Београд (Народна библиотека СР Србије), 6. април 1973, 30 као и В. Jovanović, *Pećki paterik. Tri jezičke redakcije slovenskog prevoda Skitskog paterika*. – Slovo, Zagreb, 1974, br. 24, 139-188.
- ² У Горичком зборнику налази се други данас познати препис Немањиног житија (в. *Никон Јерусалимац. Вријеме-личност-дело*. – Зборник радова са Међународног симпозијума на Скадарском језеру 7-9. септембра 2000. године, Цетиње, 2004. као и Lj. Juhas, *Zbornici sa životom Stefana Nemanje od Stefana Prvovenčanog*. – Cyrillomethodianum, Thessalonique, 1981, V, 187-196). Сачуван је и један фрагмент истргнут из рукописа XV-XVI века (V. Jagić, *Kritische Nachlese zum Texte der altserbischen Vita Symeonis (Stefan Nemanja's), geschrieben von seinem Sohne, dem erstgekrönten König Stefan*. – Archiv für slavische Philologie, Berlin, 1902, XXIV, 566-567), а у новије време пронађен је још један препис, тзв. софијски (А. Джурова, В. Велинова, Ив. Патев, *Слово и образ. Ръкописи, икони и шампи от XV-XIX в. от ЦСВП „Иван Дуйчев“ и от частни колекции. Каталог*. – Софија, 2004, I-IX).
- ³ Према новој пагинацији Немањино житије налази се на странама од 194а до 243б (Александар Младеновић, *Неколико филолошких напомена уз „Немањино житије“ Стевана Првовенчаног*. – Pontes slavici. Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag, Graz, 1986, 259-260).
- ⁴ О досадашњим описима ове рукописне књиге уп. Р.Ј. Šafarik, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovaniiv*. – Prag, 1851; Јован Ристић, *Србски, у царској библиотеки паризкој налазећи се рукописи. Прилог за повестницу српске књижевности*. – Гласник Друштва српске словесности, Београд, 1854, св. VI, 161-175; Томислав Јовановић, *Инвентар српских ћирилских рукописа Народне библиотеке у Паризу*. – Археографски прилози, Београд, 1981, књ. 3, 299-231. Стефаново житије на српскословенском издаје Р. Martinof, *Les manuscrits slaves de la Bibliothèque Impériale de Paris*. – Paris, 1858, 45-70. Критичко издање Житија доноси Владимир Ђоровић, *Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног*. – Светосавски зборник, Београд (Српска краљевска академија. Посебна издања књ. 125. Друштвени и историјски списи књ. 50), 1938, књ. 2, 3-76 са два факсимила. Издање Житија у оригиналној графици в. у *Стефан Првовенчани. Сабрана дела. Предговор, превод дела и коментари* - Др Љиљана Јухас-Георгиевска. Издање на српскословенском – Др Томислав Јовановић. – Београд (Српска књижевна задруга. Коло ХСII, књ. 608), 1999, 14-129.
- ⁵ Јерковић 1965 1-30.
- ⁶ Јерковић 1965 14-15.
- ⁷ У недостатку оригинала В. Јерковић (1965 1-30) је радила према издању *Житија* које је приредио В. Ђоровић (1938 15-74) те отуда и неслагање са бројем примера које смо ми нашли у тексту.

- ⁸ Примери су донети из оригинала са фотографија које се чувају у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије у Београду под сигнатуром Ф 311.
- ⁹ На неке од овде изнетих примера указао је и А. Младеновић (1992 24-25).
- ¹⁰ Ћоровић 1938 55 доноси погрешно ѿ роукъь.
- ¹¹ Упореди примере конь дългнѣхъ лоуќѣь; како поуѣть гре^а до крѣтъѣ и ѿ крѣтъѣ оу чрѣленоу врьбѣ; и ѿ црѣвнѣѣ оу варань; конь прѣтнннѣхъ лажѣѣ (Ј. Недељковић, *Наставак генитива множине именица у Светостефанској хрисовуљи. Друга деценија XIV века.* – Археографски прилози, Београд, 2004-2005, 26-27, 155-156) као и: **сѣѣхъ моиѣхъ родителѣь и прѣродителѣь; множьствомъ грѣхѣь вблoжєнъ; мєгѣа моу ѿ сельѣь сѣгго сѣмєвна; и нис поуѣть на двѣ вора на врьхъ роуѣицьѣь** (Ј. Недељковић, *О обележавању наставка генитива множине именица у Светоарханђеловској хрисовуљи цара Стефана Душана (XIV век).* – Археографски прилози, Београд, 2003, 25, 321).
- ¹² Види Младеновић 1992 27-28.
- ¹³ Ћоровић 1938 46 доноси погрешно варѣварь.
- ¹⁴ Ћоровић 1938 3.
- ¹⁵ Овај софијски препис, уз подробан археографски опис, објавила је В. Велинова 2004-2005 7-107.
- ¹⁶ Велинова 2004-2005 10.
- ¹⁷ Писар овога Житија употребљава само ѣ.

Резюме

В этом труде автор занимается способами обозначения окончания родительного падежа множественного числа имен существительных в Житии Стефана Немани (которое написал Стефан Первовенчанный) – в списке XIV в. Анализом утверждено, что окончания -ѣь, -ѣѣ и -ѣѣ обозначают производительный полугласный.

Резиме

У овом раду аутор доноси начине обележавања наставка генитива множине именица у *Житију Стефана Немање од Стефана Првовенчаног* чији се препис из друге деценије XIV века налази у париској Националној библиотеци. Анализом је утврђено да се наставак генитива мн. бележи на више начина. Примери написани са -ѣь, -ѣѣ и -ѣѣ означавају изговорни полугласник, док они означени са -ѣ могу упућивати на то да су се изговарали са -Ø. Поред овога, у раду се осврнуло и на примере овог падежног наставка у најновијем софијском препису Немањиног житија (средина XV века).

Др Јасмина НЕДЕЉКОВИЋ, самостални стручни сарадник археограф-
саветник у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије (Скерлићева
1).

YU ISSN: 0351-2819/UDK 901, оригиналан научни рад, примљен за
штампу 2. новембра 2007.

Кључне речи: писање генитива мн. именица, житије, Стефан Немања,
Стефан Првовенчани.

BIBLID: 0351-2819, (2006), 28, стр.191–199.

него. и творещи по белама и него.
повседнишн вотамаю прѣбывати.
ижеко да въ безалбыи и метежати
боудеть роменни его. и гурѣхъ во
нхъ аленн вса състаше. ѿмбо съста
заповѣдь гини ѿца своего. и бы прѣ
стаупникъ. и зведе бо мно племенн
къ маѿу въ твою спок. и ѿземль стѣ
ва въ мѣстѣ роменн маѿу паустѣни.
и послѣуша въ верѣ пын заповѣди
вауне. и те ре утне ѿца и матери и пр
уамъ. и аще не оуважаша се с ним
и мно племенны и мльпы колъ. сны
бли и никако мене бы сн и аи поза
вѣтоу. и по мнѣ въ ѿного стго.
мыяко те прркъ ре. ти не петнѣ быш
и падоше. мы те въ стхомъ и про
стнѣ бы холъ. не аи славо се маѿ
роутн маше. и ны и лоутанѣ и
спаса шего и хъ. и на праван багъ и
и млатвоутн ма и стго у мессна.

1. Париски препис Житија Стефана Немање 224б

225
ТѢММЕННАДЕМЕНАШЕ НЕ ПОГРѢШИ
СМЫ. ПОБѢДИ БОНУ СЛАЮ СВОЕЮ.
ВЪЗВРАТНА МЕЛІКЪ ВЪ СЪУБСТВНІЕ СЕ
ТѢММЕНЕ ПРѢСТАИ ПОМЛОУТЕ СЪ ПРѢ
ПОБНЕ СЪУМАШЫ СЛОВО. ПОСЛОУШАИ ГЛА
ВЪ СНАМАЮЩАГО ТИ НЪ ГЛОУБНЫІ СРЦАИ
НЕ ПРѢЗРИ МАЕМНІЯ МОЕГО. НЕ КОУТА ВЪ
МОЩНЕ ТГО ПРѢ ПОБНИ ГОНСТВО РЫМА
МИМАТЬ. ПОТЪЩАВ СЕН СЛАМЪ ПРІНЕСИ
БЛГОУДИНЫІ МОЩНЕ ТГО. ДА ПРОСВѢ
ТИ ТЕСЪ СЪУБСТВНІЕ ЕГО. ПРІНЕСИ
КЪ СЛАМОЩНЕ ЕГО. ПРІНШЫ СЪ БНІ КЪ
ТВОИМЪ. СЪКОРЪНИ БО СЪЗЕМЛЯИ
ША БЕЗАКОМНІИ НАШИМИ. НОУБНИ
БЫ КРЪВЬ БЛН. НВЫИ ДОХОВАЛЬ ПЛѢН
И ПО ПЛЕМЕННЫІ КЪ. ВРАЗНИШИ ПО
ДРАЖАШЕИ. ДАНЕ КЛЕНІА РАДОБА ВЪ
БЛКАТЪ НАШИ СЪХЪ ПРѢУТАИИ ГО
МТИ. ИМАТЪ БЛАГНОСТГО И ТЕБЕ
ПРІПОБНЕ. СЪБРАМЪ СЪНЪ СЪ СЪ. НСЪ
РОУКЪ И ПО ПЛЕМЕННЫІ СЪ. И ПО СЪ

2. Париски препис Житија Стефана немаѣе 225а